

Fonteinkerk, 29 januari 2023

Lezingen: Esther 6, Lucas 6 : 17-26 en 43-45

Op 19 februari zal in Nederland het feest van Carnaval weer losbarsten. Hoewel ik als rechtgeaard calvinist van mening ben dat een verbod op Carnaval zou moeten worden opgenomen in de grondwet, vind ik het bij nadere bestudering toch een interessant feest. Het is van oorsprong een omkeringsritueel: de verschillen tussen hoog en laag, rijk en arm, man en vrouw vallen weg, de gebruikelijke en als fatsoenlijk beschouwde omgangsvormen tellen opeens niet meer mee, de burgemeester overhandigt de sleutels van de stad aan Prins Carnaval en dan staat de samenleving voor een paar dagen op haar kop. Al duizenden jaren viert de mensheid dergelijke omkeringsfeesten, meestal aan het begin van de lente. Al 5000 jaar geleden kende men in Mesopotamië een feest waarbij slaven en heren voor een paar dagen aan elkaar gelijk waren, en waarbij niemand hoefde te werken. De Romeinen kenden hun “saturnaliën” waarbij slaven hun meesters voor gek mochten zetten, de mensen in grote optochten en vermomd door de straten trokken, en een dronken zwerver de koning mocht zijn. Tijdens de opkomst van het christendom is uit alle macht geprobeerd om dit heidense feest uit te bannen. Ook Bonifatius was een felle tegenstander, en wellicht speelde dat nog een rol toen hij in 754 bij Dokkum werd vermoord. Toen de kerk het niet voor elkaar kreeg het feest te onderdrukken, werd besloten er dan maar een gekerstende vorm voor te bedenken, gekoppeld aan de Vastentijd, de Veertigdagentijd.

Over een paar weken, op dinsdag 7 maart, begint ook het Joodse Poerimfeest. Dat lijkt wel een beetje op Carnaval: het is een opgewekt feest, met lekker eten en veel drinken, een feest waarop de mensen gemaskerd en verkleed over straat lopen, en aan elkaar (en ook aan de armen) cadeaus en lekkernijen geven. Ook Poerim is een omkeringsfeest. Er wordt gevierd dat de twaalfde maand van het jaar, de maand Adar, een maand van blijdschap en leven was geworden, terwijl zij aangewezen was om een maand van dood en verderf te worden. Esther 9 vertelt hoe het Poerimfeest wordt ingesteld als een jaarlijks feest voor alle Joden.

“Poerim” betekent: “loten”. In Esther 3 laat grootvizier Haman, op zoek naar een geschikte dag om het Joodse volk uit te roeien, het “poer”, het lot werpen. Waarschijnlijk wierp een deskundige priester enkele steentjes op de grond, waarna hij uit de ligging van de stenen kon opmaken wat de wil van de goden moest zijn. Het lot viel op de 13^e dag van de twaalfde maand; dat werd de dag waarop de Joden vermoord, en hun bezittingen buitgemaakt moesten worden. Met de zegelring van de koning maakte Haman er een wet van Meden en Perzen van, een wet die niet meer herroepen kon worden.

Koningin Esther doet wat zij kan om het noodlot tegen te houden. In hoofdstuk 4 gaat zij, met gevaar voor eigen leven, naar de koning toe: “Moet ik omkomen, goed, dan zal ik omkomen.” Zo speelt zij een messiaanse rol, omdat zij haar leven geven wil voor de redding van het volk. En dat heeft resultaat: weliswaar kan de wet van Meden en Perzen niet ingetrokken worden, maar hij wordt onschadelijk gemaakt door een nieuwe wet die bepaalt dat de Joden zich verdedigen mogen. Het noodlot krijgt tegen alle verwachtingen in een gunstige wending. Dat is in het boek Esther een steeds terugkerend motief: de omkering van het lot.

Ook in het hoofdstuk van vandaag, Esther 6, speelt die omkering van het lot een grote rol. Haman gaat naar de koning toe om toestemming te krijgen voor de executie van Mordechai. “Toevallig” heeft de koning zojuist gelezen dat hij dankzij Mordechai aan een aanslag ontkomen is, en dat hij Mordechai daarvoor nooit heeft beloond. Dan worden de rollen heel verrassend omgekeerd: Mordechai, de man die niet voor Haman wilde buigen en daarom in

Hamans ogen de doodstraf had verdiend, wordt op een koninklijk paard gehesen en als een vorst rondgereden. En Haman, de man die zich als een god gedroeg en meende over leven en dood te kunnen beschikken, moet nu als een nederige dienaar buigen voor Mordechai. Ook de rol van Hamans vrouw en vrienden verandert opeens: in hoofdstuk 5 gaven ze hem nog het advies om een paal van 15 meter op te laten richten, en ervoor te zorgen dat Mordechai op deze paal zou worden gespietst. Nu zeggen ze: “Je gaat het verliezen!”

De schrijver van het boek laat ons in het ongewisse: wordt deze ommekeer in het lot nu door toevallige omstandigheden bepaald, of is er toch sprake van de hand van God? De naam van God wordt in het boek Esther geen enkele keer genoemd, en toch kun je niet zeggen dat God helemaal geen rol speelt. Maar we komen er niet achter, net zoals we in ons eigen leven nooit met zekerheid kunnen zeggen wie of wat nou de gebeurtenissen bepaalt. Het blijft een kwestie van interpreteren, een kwestie van geloven...

Eén ding is zeker: zo'n ommekeer in de rollen en in het lot past wel bij God... Slaven die bevrijd worden, ballingen die huiswaarts keren, eersten die de laatsten zullen zijn, machtigen die van hun tronen vallen, armen en geringen die in het licht van Gods liefde mogen staan, - dergelijke verhalen vinden we in de bijbel bij tientallen.

Een prachtig voorbeeld hiervan zijn de zaligsprekingen van Jezus. Jezus noemt die mensen gelukkig die arm zijn, honger of verdriet hebben, of die om hun geloof in Hem vernederd en vervolgd worden. En Hij waarschuwt de mensen die rijk zijn, hun buik vol kunnen eten, lachen en vrolijk zijn, en over wie met respect en ontzag gesproken wordt. Jezus keert met zijn woorden de rollen om, en zet de zaken op hun kop. Hij is een kind van zijn moeder, die in haar “Magnificat” ook al van die revolutionaire dingen zong. En een kind van zijn Vader, die al sinds Kaïn en Abel zijn voorliefde toont voor de mens die het niet redt, de mens voor wie geen plek is in deze wereld.

Vandaag horen we de zaligsprekingen in de versie van Lucas. Bij Mattheüs klinken deze woorden in de Bergrede; Mattheüs laat Jezus spreken vanaf een berghelling, om te laten zien dat hier de nieuwe Mozes aan het woord is, die een nieuwe wet, een nieuw verbond afkondigt. Lucas maakt er een Veldrede van. Bij Lucas zie je altijd weer de beweging van het hoge, het goddelijke, naar het lage, het gewone, menselijke. Het evangelie reist bij Lucas vanaf de tempel naar de wereld; en zo gaat Jezus vanaf een berg (waar Hij de hele nacht in gebed is geweest) naar de vlakte, naar het veld waar de mensen zijn. Ook dat is omkering!

Bij Mattheüs gaan de woorden van Jezus aan zijn daden vooraf. Eerst klinken bijvoorbeeld de woorden: “Gelukkig de treurende, want zij zullen getroost worden,” en daarna gaat Jezus de berg af om een melaatse man, de knecht van een Romeinse hoofdman, de schoonmoeder van Petrus, en nog vele anderen te genezen. Bij Lucas is de volgorde omgekeerd: als Jezus de treurende “gelukkig” noemt, heeft hij die schoonmoeder van Petrus, en een melaatse en een bezetene, een verlamde en nog zeer vele anderen allang genezen! Daardoor is bij Lucas meteen duidelijk waaróm Jezus de arme en ontredderde mensen zalig spreekt: omdat de messiaanse tijd is aangebroken, zodat het einde van hun lijden nabij is. Dat Koninkrijk van God, dat Hij in de eerste zaligspreking noemt, dat is al begonnen. Het bewijs daarvoor zijn de daden van Jezus: gebroken mensen vinden heling, verloren mensen worden gevonden, en de laatsten worden de eersten.

In het vervolg van hoofdstuk 6 maakt Jezus duidelijk dat die messiaanse tijd wel iets van mensen vraagt. Wie Jezus wil volgen, zal moeten zoeken naar een andere houding tegenover

zijn medemens, zal zich moeten oefenen in menselijkheid. En zal moeten beseffen dat vernieuwing en bekering begint bij jezelf. En zal de keuze moeten maken om de woorden van Jezus niet alleen te beluisteren, maar ook daadwerkelijk uit te voeren. Een nieuwe tijd vraagt om een nieuwe levenshouding. Vanuit die achtergrond richt Jezus ook zijn waarschuwendende woorden op de rijke en voldane, de zorgeloze en gerespecteerde mensen. Zijn waarschuwing betekent: vergeet niet dat je een keuze moet maken, dat je geen twee heren kunt dienen. In het komende Koninkrijk worden de bordjes verhangen, zullen de rollen en verhoudingen worden omgekeerd. Aan welke kant sta je dan?

Sinds die woorden gezegd, en die vragen gesteld zijn, kan niemand zich er doof voor houden. Ook wij, levend in een wereld van oorlog en klimaatsverandering, staand in een samenleving van individualisme en vereenzaming, zittend in een kerk die steeds meer aan betekenis en aantrekkingskracht verliest, ontkomen er niet aan. Aan welke kant staan wij? Zijn wij van het evangelie niet alleen hoorders, maar ook doeners? Vanuit welke motieven maken wij onze keuzes? Wij met onze drukke en gejaagde levens, - waarvoor doen we het allemaal, of liever gezegd: voor Wie??

Uit de Soefi-traditie komen verhalen over de wijze Nasroeddin. Nasroeddin was zo arm, dat hij elke dag kikkererwten met brood moest eten. Zijn buurman lachte hem uit en zei: "Als jij zou leren de keizer naar de mond te praten, en hem gedienschtig te zijn, net als ik, dan zou je net als ik in een groot huis wonen, en eten en drinken in overvloed hebben." Nasroeddin antwoordde: "Als jij zou leren op kikkererwten en brood te leven, dan hoefde jij je leven lang niet meer die keizer naar de mond te praten!"

Ergens in het Spreukenboek staat: "Bewaar je hart boven alles wat er te bewaren valt."